8/162

รัตนาวลี

ของ

พระนาคารชุน

พิมพ์เป็นที่ระลึก

ในงาน

พระราชทานเพลิงพระศพ

พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอภันตรีปชา

ณวัดเบญจมบพิตร

วันที่ ๒๕ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๗๗

294.312
ร.

รัตนาวลี

ของ

พระนาควรชุน

พิมพ์เป็นที่ระลึก

ในงาน

พระราชทานเพลิงพระศพ

พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอภันตรีปชา

ณวัดเบญจมบพิตร

วันที่ ๒๕ พฤษภาคม พ. ศ. ๒๕๗๗

1877

1877

พระประวัติ

พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอภันตรีปชา ซึ่งจะได้พระราชทานเพลิงพระศพในวันนี้ เป็นพระเจ้าลูกเธอ ในพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชชกาลที่ ๕ และในเจ้าจอมมารดาแส ประสูติณวันพฤหัสบดีที่ ๓๑ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๔๓๒

ย่อมเป็นที่ทราบกันอยู่แล้วว่า พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระปรีชาสามารถล้ำเลิศในทางปกครอง ทั้งในการปกครองประเทศ และปกครองครอบครัว ทรงพยายามให้พระราชโอรสและพระราชธิดาได้รับศึกษาวิชาการ และอบรมนิสสัยมารยาตรให้ดีงามต่อคนทุกชั้นทุกชาติ ผู้ที่ได้อ่านพระบรมราโชวาทซึ่งพระราชทานแก่พระเจ้าลูกเธอ ๔ พระองค์ ที่เสด็จยุโรปเป็นครั้งแรกนั้น จะเห็นได้ว่าพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเป็นพระชนกที่ดีเพียงไร ส่วนพระราชธิดาก็ได้รับการศึกษาอบรมให้เป็นผู้มีวิชาความรู้ และมีจริยามารยาตรงดงามทั้งในสายตาคนไทยและชาวต่างประเทศ ไม่ถือพระองค์ ทรงมีไมตรี จิตต์ ไผ่พระทัยในการ บำเพ็ญ สาธารณประโยชน์ และประกอบการกุศล ทั้งนี้ล้วนแต่เป็นผลที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงอบรมไว้.

พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอภันตรีปชา เป็นพระราชธิดาองค์หนึ่งซึ่งอยู่ในลักษณะที่กล่าวข้างต้น ทรงเป็นที่สนิทสเนหาและได้รับพระเมตตากรุณาจากสมเด็จพระบรมชนกนารถพระปิยมหาราชเป็นอันมาก เมื่อมีพระชนมายุครบกำหนดโสกันต์ก็ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้ตั้งพิธีโสกันต์ตามพระราชประเพณี และให้ทรงศึกษาวิชาหนังสือไทยบ้าง ฝรั่งบ้าง ประกอบทั้งการฝีมือเย็บปักถักร้อย ด้วยเหตุนี้ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอภันตรีปชา จึงได้ทรงเป็นนักศึกษา มีวิชาความรู้ทันสมัย มีพระจริยามารยาตรงดงาม พระทัยโอบอ้อมอารี และได้ทรงประกอบความดีไว้หลายประการ เป็นต้นว่า.

๑. ในพระพุทธศาสนา ทรงบำเพ็ญพระกุศลเป็นเนืองนิจ ได้ทรงปฏิสังขรณ์วัดน้อย บางซ่อน จังหวัดนนทบุรี ซึ่งเป็นวัดของสกุลโรจนดิษ และถวายวัตถุปัจจัยแก่วัดนั้นเกือบทุกปี ได้ทรงบวชกุลบุตรที่มีศรัทธาจะบรรพชาอุปสมบทในพระพุทธศาสนา เมื่อทรงสงเคราะห์ให้ได้บวชแล้วก็ถวายนิจภัตต์ประจำเดือนด้วย ใครมาเรี่ยไรทำการอันใดเกี่ยวกับการศาสนา ก็มักไม่ได้กลับไปมือเปล่า คงทรงร่วมการกุศลด้วยเสมอ.

๒. ในทางพยาบาล ก็ได้ทรงออกเงินช่วยเหลือเนือง ๆ เมื่อเจ้าจอมมารดาแสของพระองค์ท่านถึงอสัญกรรมแล้ว ก็ได้ทรงอุทิศเงินตั้งเป็นทุนไว้ในโรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ พร้อมด้วย

พระกนิฐภคินี เรียกว่า "ทุนพระธิดาเจ้าจอมมารดาแส" และทรงเพิ่มเติมทุนนั้นเกือบทุกปี.

๓. ในทางการศึกษา ทรงอุตส่าห์เก็บเงินตั้งโรงเรียนขึ้นในที่สวนของพระองค์ ทรงยกตึก ๒ ชั้นที่เคยประทับอยู่นั้นให้เป็นโรงเรียน ภายหลังเสด็จออกไปจากสวนสุนันทา ซึ่งแต่ก่อนเคยไปประทับที่ตึกนั้นก็ไม่ได้ประทับ สู้อุตส่าห์ไปประทับในเรือนเล็กๆ มอบตึกใหญ่ให้เป็นโรงเรียน นับว่าเป็นการเสียสละอันยากที่ผู้อื่นจะทำได้ โรงเรียนนี้เมื่อตั้งมาหลายปี ก็เจริญยิ่งขึ้นโดยลำดับ ในที่สุดเมื่อ ๖–๗ ปีมาแล้วนี้ เสนาบดีกระทรวงธรรมการครั้งนั้นเห็นว่าจะเป็นโรงเรียนที่ถาวรมั่นคงต่อไป เพราะมีนักเรียนถึง ๔๐๐ เศษ และตั้งอยู่ในย่านตำบลที่ไม่มีโรงเรียนสตรี จึงได้ประทานนามว่าโรงเรียน "ขัตติยาณีผะดุง" ภายหลังได้เปลี่ยนเป็นโรงเรียน "อภันตรีผะดุง" ในพระนามของพระองค์โดยตรง เพราะได้ทรงออกทุนรอนตั้งขึ้น และทรงทนุบำรุงมาช้านาน ในเวลานี้หรือต่อไปไม่ช้า ก็พอจะเก็บเงินเลี้ยงตัวได้.

๔. ในทางช่วยเหลือประเทศในยามคับขัน ก็ได้ทรงกระทำโดยการซื้อใบกู้ของรัฐบาลสยามด้วยพระองค์เอง และทรงแนะนำชักชวนให้ผู้อื่นซื้อใบกู้อีกเป็นจำนวนไม่น้อย.

พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอภันตรีปชา ได้ประชวรพระโรคไตมาประมาณ ๒๕ ปี มีพระอาการมากบ้างน้อยบ้างตลอด

มา ครั้นถึงเดือนเมษายน พ.ศ. ๒๔๗๗ ก็เริ่มมีพระอาการมากขึ้น ในเดือนพฤศจิกายนปีเดียวกัน มีพระอาการประชวรไข้หวัดใหญ่ และการอักเสบที่พระทนต์และพระศอเข้ามาผะสม พระอาการทางไตก็กำเริบขึ้นโดยลำดับ จนเป็นเหตุสิ้นพระชนม์เมื่อวันที่ ๑๘ กุมภาพันธ์ พุทธศักราช ๒๔๗๗ คำณวนพระชนมายุได้ ๔๕ พรรษา

พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอภันตรีปชา มีพระเชฏฐาร่วมเจ้าจอมมารดาองค์หนึ่ง คือ พระองค์เจ้าชายสมัยวุฒิวโรดม แต่สิ้นพระชนม์เสียเมื่อพระชันษา ๑ ปี กับพระกนิฐภคินีร่วมเจ้าจอมมารดาอีกพระองค์หนึ่ง คือ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าทิพยาลังการ ซึ่งได้อยู่เป็นเพื่อนร่วมทุกข์สุขของพระองค์ในสมัยที่เจ้าจอมมารดาถึงอสัญญกรรมแล้ว ครั้นต่อมาพระกนิฐภคินีได้สิ้นพระชนม์ลง ใน พ.ศ. ๒๔๗๕ เหลือแต่พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอภันตรีปชา พระองค์เดียวในตระกูลนี้ ซึ่งเป็นดวงเทียนเล่มสุดท้ายที่ยังส่องแสงให้เป็นที่ชื่นชมยินดีของคณาญาติและผู้จงรักในพระองค์ เมื่อมาสิ้นพระชนม์ลงอีกก็เป็นอันว่าเทียนเล่มสุดท้ายนี้ได้ดับไปเสียแล้ว

พระองค์สิ้นพระชนม์รวดเร็วเกินคาดหมาย พระองค์เองหรือใครๆ มิได้นึกฝัน ว่าจะสิ้นพระชนม์เร็วถึงปานนี้ ข้อที่น่าสงสารก็คือได้ทรงสร้างตำหนักที่ประทับใหม่ โดยหวังให้เป็นที่ทรงเกษมสำราญ ดังปรากฏในรูปถ่ายหลายรูปที่พิมพ์ในหนังสือ

เล่มนี้ ครั้นสร้างเสร็จประทับอยู่ได้ประมาณเพียง ๑ ปีกับ ๓ เดือน มฤตยูก็มาพรากเอาพระองค์ไป ซึ่งเป็นเรื่องที่น่าสลดใจยิ่งนัก

อย่างไรก็ดี คุณความดีที่พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอภันตรีปชา ได้ทรงทำไว้ ยังจะเป็นที่ระลึกของคนเป็นอันมาก แม้จะสิ้นพระชนม์ในมัชฌิมวัย ก็ได้ทรงประกอบความดีงามสมกับที่ทรงได้กำเนิดมาเป็นพระราชธิดาองค์หนึ่ง ของพระบาทสมเด็จพระปิยมหาราช บรรดาวงศาคณาญาติและผู้ที่คุ้นเคยหรือได้ทราบจริยวัตรของพระองค์ จะคงระลึกถึงพระองค์อยู่เสมอ

ศิลปากร

กรมศิลปากร. ๔ พฤศภาคม ๒๔๗๘

มูลเหตุที่พิมพ์หนังสือเรื่องนี้

ในงานพระราชทานเพลิงพระศพ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอภันตรีปชาครั้งนี้ คณะกรรมการจัดการพระมฤดกเห็นสมควรจะพิมพ์หนังสือเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ที่เหมาะแก่จริยวัตรของพระองค์ แจกเป็นที่ระลึก เมื่อมาคำนึงว่าพระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอภันตรีปชา ทรงเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนาอย่างแรงกล้า ตั้งพระองค์อยู่ในสัมมาปฏิบัติ ใฝ่พระหฤทัยในการศึกษาหาความรู้ด้วยพระองค์เอง และทนุบำรุงการศึกษาของยุวชนฉะนี้ หนังสือที่จะพิมพ์ในครั้งนี้ก็ควรเป็นเรื่องที่เผยแพร่ความรู้ทางพระพุทธศาสนา และเป็นอุปกรณ์ในการศึกษาลัทธิธรรมให้กว้างขวางออกไป

เมื่อกำลังคิดแสวงหาหนังสือชะนิดนี้อยู่ คณะกรรมการก็ได้ทราบมาว่ามีหนังสือเรื่องหนึ่ง ชื่อ "รัตนาวลี" ซึ่งสมาคมรอยัลเอเชียติก แห่งประเทศอังกฤษถวายสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ซึ่งเป็นสมาชิกผู้หนึ่งในสมาคมนี้ หนังสือนี้ปรากฏตามคำของผู้แปลว่า "เป็นคาถาของพระมหาเถรนาคารชุน ผู้มหาเถรนายกแห่งลัทธิมหายาน ความเดิมเป็นภาษาสันสกฤต ได้มีผู้นำไปแปลเป็นภาษาธิเบต ต่อมาปราชญ์

อิตาเลียนชื่อตุจจิ (Tucci) สอบสวนแปลเป็นภาษาอังกฤษอีกชั้นหนึ่ง แล้วพิมพ์ไว้ตามที่กล่าวข้างต้น สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงเห็นเป็นหนังสือแปลก จึงทรงส่งมาที่สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ และทรงแนะนำว่า ควรให้ผู้ใดผู้หนึ่งแปลออกเป็นภาษาไทย สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ได้มีเถรบัญชาให้พระสารประเสริฐ (ตรี นาคประทีป เปรียญ) ซึ่งเป็นศิษย์ เป็นผู้แปลและถ่ายภาษาสันสกฤตออกเป็นภาษามคธ เพื่อเป็นประโยชน์แก่นักศึกษาทางนี้ พระสารประเสริฐได้แปลถ่ายและขอให้พราหมณ์ ป.ส. ศาสตรี หัวหน้ากองหอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร พระพินิจวรรณการ (แสง สาลิตุล) เปรียญ ข้าราชการบำนาญ กรมศิลปากร กับสวามี สัตยานันทบุรี เวทานตะประทีปช่วยตรวจตราแก้ไขและแนะนำ และนายวงศ์ บุณยกาญจน เปรียญ เป็นผู้ช่วยคัดร่าง" สำเร็จเป็นหนังสือที่มีคุณค่าอย่างดีเล่มหนึ่ง คณะกรรมการจึงมีความเห็นว่าถ้าได้จ่ายเงินในกองพระมฤดกพิมพ์หนังสือเรื่องนี้ ก็จะเหมาะกับพระจริยวัตรและถ้าพระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอภันตรีปชา ทรงทราบโดยพระญาณวิถีใด ๆ คงจะโสมนัสส์พอพระราชหฤทัยอนุโมทนาในการลงแรงลงทุนครั้งนี้เป็นแน่แท้ คณะกรรมการพิจารณาเห็นดังนี้ จึงได้พิมพ์หนังสือ "รัตนาวลี" แจกในงานพระราชทานเพลิงพระศพ.

ขอกุศลบุญราศี ซึ่งผู้มีนามดังกล่าวมาข้างต้น ได้ลงแรงใช้ความคิด แปลถ่ายและตรวจตราหนังสือเล่มนี้ให้สำเร็จเป็นสาธารณูปกรณ์ กับทั้งทักษิณานุปทานซึ่งคณะกรรมการและผู้จงรักในองค์พระเจ้าบรมวงศ์เธอ ฯ ได้บำเพ็ญในครั้งนี้ จงเป็นผลสำเร็จเพื่อสุขประโยชน์ แด่พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอภันตรีปชา ให้ทรงดำรงอยู่ในสุคติวิสัยทุกเมื่อเทอญ.

ศิลปากร

กรมศิลปากร ๒๖ เมษายน พ.ศ.๒๔๗๘

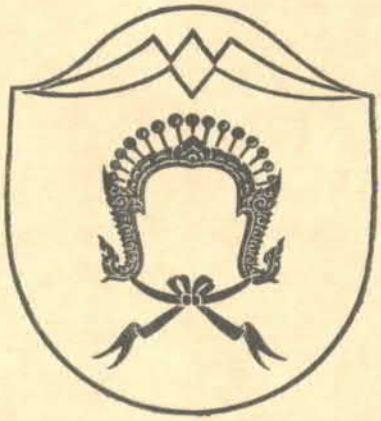

พระบรมรูปทรงเครื่องดอกเตอร์ออฟลอ
แห่งมหาวิทยาลัยเคมปริดช์

พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอภันตรีปชา
ถ่ายเมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๔
พระชันษา ๔๓ ปี

เจ้าจอมมารดา แส

พระองค์เจ้าภันตรีปชา ถ่ายกับพระกนิษฐภคินี
เมื่อพระชันษา ๑๑ ปี

พ. ศ. ๒๔๔๒

ถ่ายเมื่อพระชันษา ๑๑ ปี

พ. ศ. ๒๔๔๒

พระรูปพระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอภันตรีปช่า
ทรงเครื่องต้นในการส่มโภช์ งานพระราชพิธีโสกันต์ พ.ศ. ๒๔๔๒

1877

ถ่ายเมื่อ พระชันษา ๑๑ ปี โสกันต์แล้ว

พ.ศ. ๒๔๔๒

ถ่ายเมื่อ พ.ศ.๒๔๔๒ พระชันษา ๑๑ ปีโสกันต์แล้ว

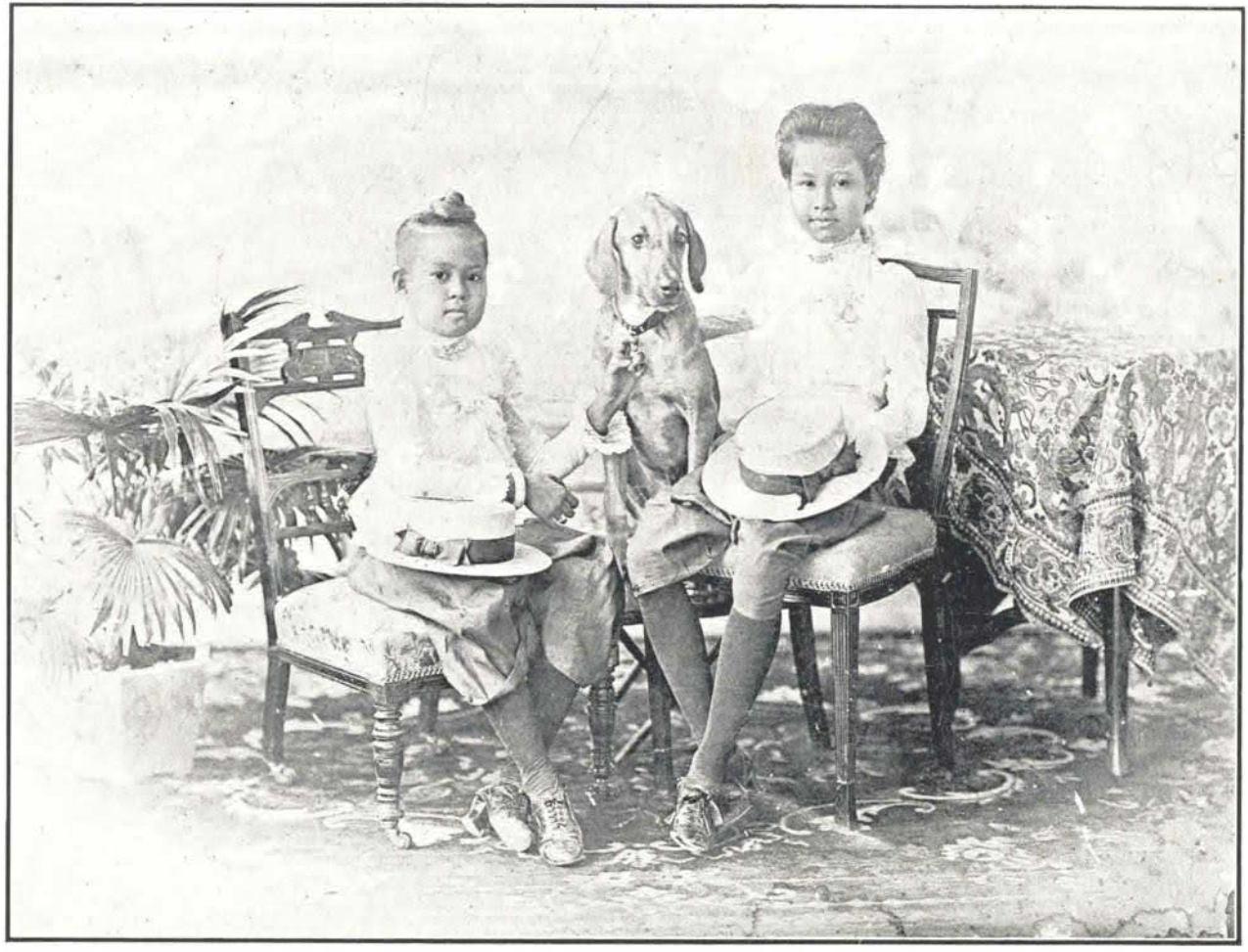

ถ่ายเมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๓ พระชันษา ๑๒ ปี

ถ่ายเมื่อพระชันษา ๑๔ ปี

พ. ศ. ๒๔๔๕

ถ่ายกับพระกนิษฐภคินี พระชันษา ๑๔ ปี

พ.ศ. ๒๔๔๕

ถ่ายเมื่อ พระชันษา ๑๖ ปี

พ.ศ. ๒๔๔๗

ถ่ายพร้อมกับพระกนิษฐภคินี และคุณจอมมารดา เมื่อพระชันษา ๑๗ ปี

พ.ศ. ๒๔๔๘

ถ่ายเมื่อพระชันษา ๑๘ ปี

พ.ศ. ๒๔๔๘

ถ่ายกับพระกนิษฐภคินี เมื่อพระชันษา ๒๗ ปี

พ.ศ. ๒๔๕๘

ถ่ายเมื่อพระชันษา ๒๔ ปี

พ. ศ. ๒๔๖๐

ปีที่ ๑๗ ในพระชนมพรรษา

พ.ศ. ๒๔๖๐

ถ่ายเมื่อ พระชันษา ๓๕ ปี

พ. ศ. ๒๔๓๐

ถ่ายเมื่อ พระชันษา ๓๙ ปี

พ. ศ. ๒๔๗๐

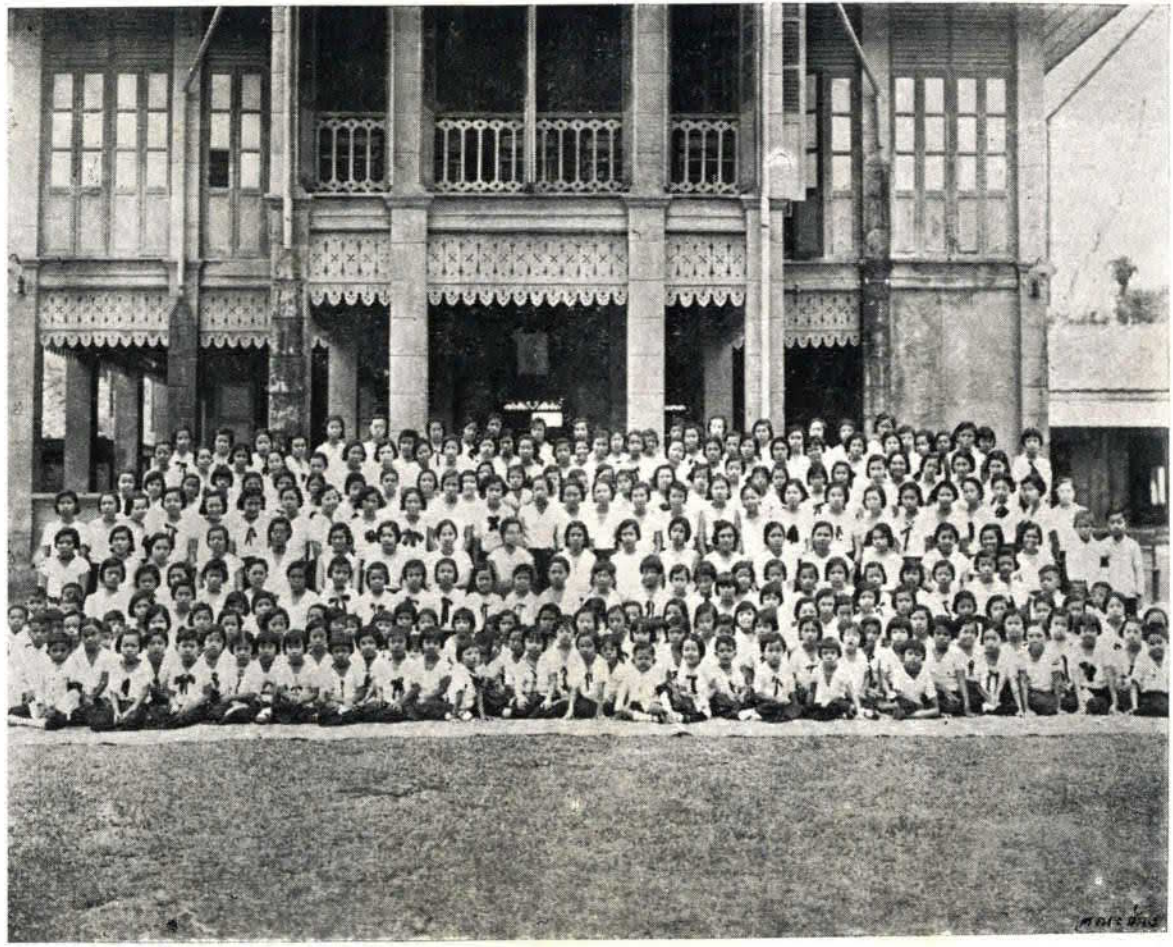

พระองค์เจ้าอภันตรีปชา กับ นักเรียนโรงเรียน "อภันตรีผะดุง"

ตำหนักพระองค์เจ้าอภันตรีปชาที่สร้างใหม่

พ. ศ. ๒๔๗๖

ได้ประทับเพียง ๑๔ เดือนเท่านั้นก็สิ้นพระชนม์

ห้องเสวยและห้องรับแขก

ห้องบรรได

ห้องทรงพระอักษร

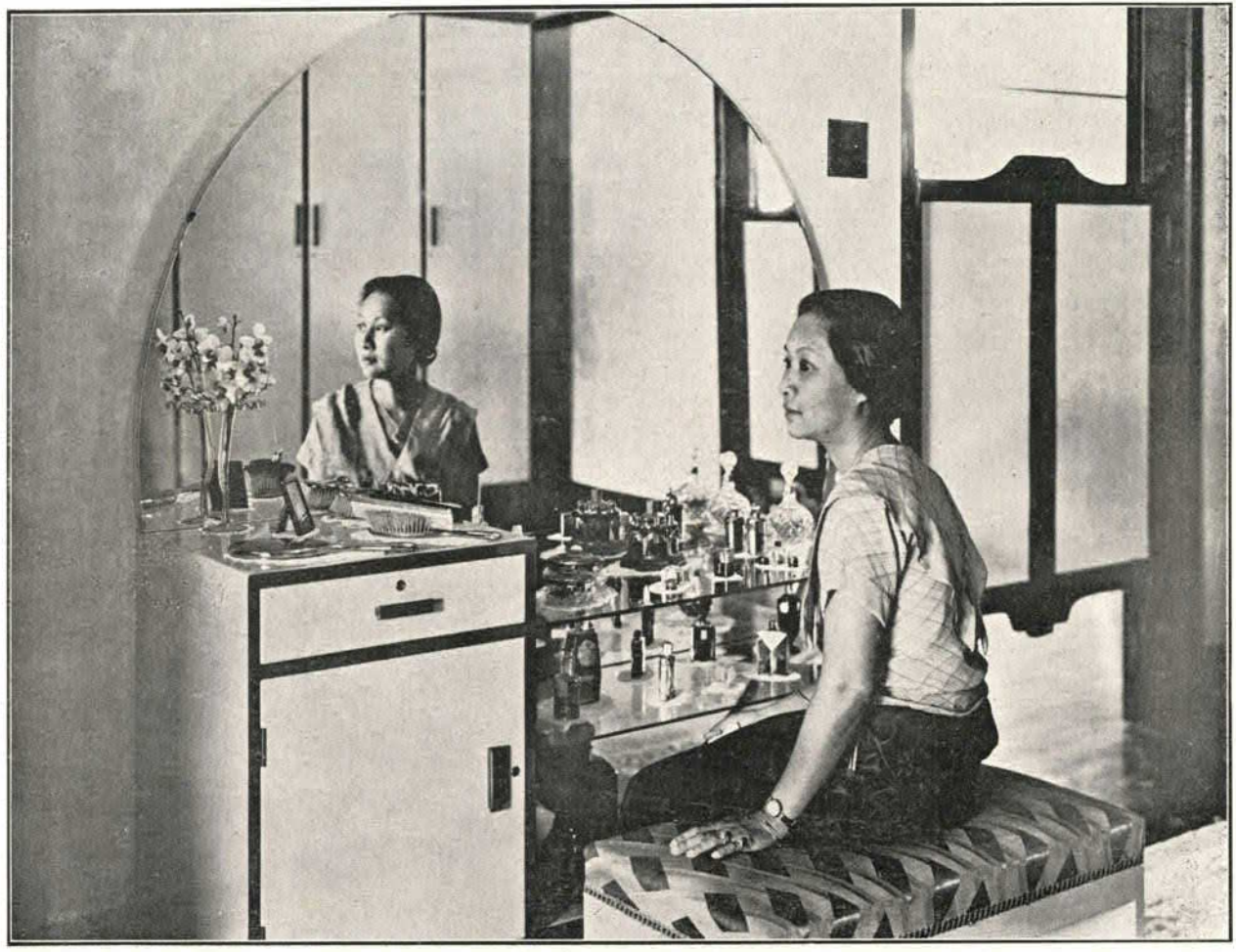

ห้องแต่งพระองค์ ถ่ายครั้งหลังที่สุด พ.ศ. ๒๔๗๗

รูปพระโกศพระศพพระเจ้าบรมวงศ์เธอ
พระองค์เจ้าอภันตรีปชา
ประดิษฐานที่หอธรรมสังเวช ในพระบรมมหาราชวัง

294-3
ร.

รัตนาวลี

ของ

พระนาคารชุน

คำของผู้แปล
แถลงการณ์

เจ้าประคุณ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ พระอุเทศาจารย์ของข้าพเจ้า บัญชาแจ้งว่าได้รับลายพระหัตถ์ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ประทานหนังสือจดหมายเหตุเมืองนอก (The Journal of the Royal Asiatic Society of Great Britain and Irland) ฉะบับประจำเดือนเมษายน ค.ศ. ๑๙๓๔ มีคาถาของพระนาคารชุน ผู้มหาเถรนายกแห่งลัทธิมหายาน เรื่องหนึ่ง เรียกชื่อว่ารัตนาวลี แปลเป็นภาษาอังกฤษไว้ด้วย ทรงสังเกตคติธรรมเห็นไม่ผิดอะไรกับคติฝ่ายทักษิณยานที่เราถือกัน เป็นเรื่องแปลกสำหรับพวกเราที่ควรจะอ่านทราบ ถ้าถอดเป็นภาษาบาลีแล้วแปลออกเป็นภาษาไทยได้จะดี ต่อไปคงหาโอกาสพิมพ์ได้. เจ้าประคุณ ฯ เห็นชอบด้วย พระดำริ มีเถรบัญชาให้ข้าพเจ้ารับหน้าที่ในเรื่องนี้.

เป็นเรื่องยากของข้าพเจ้าบรรดาที่เคยทำมา เพราะมีธรรมในลัทธิวาทะอื่น ๆ ปนอยู่ด้วยมาก ทั้งศัพท์บัญญัติธรรมแม้มีรูปเหมือนกับที่เรา ๆ ฝ่ายทักษิณยานทราบกัน แต่ความหมายต่างลัทธิก็ต่างกัน เช่นนิรพาณเป็นต้น ไป ๆ โลกกับนิรพาณ

เหมือนกัน. เลยไม่แน่ใจว่าจะแปลถูกตามความประสงค์เดิม, ต้องอาศัยท่านพราหมณ์ ป. ส. ศาสตรี ผู้เชี่ยวชาญภาษาสันสกฤต และท่านสวามี สัตยานันทบุรี เวทานตะประทีป ผู้เชี่ยวชาญลัทธิสมัยบรรดามีในวรรณคดีสันสกฤต ช่วยพิจารณาตรวจตราแก้ไขแนะนำ. นับว่าท่านทั้งสองนั้นมีอุปการแก่หนังสือเล่มนี้มาก. เจ้าประคุณ ฯ เอาเป็นธุระพิจารณาแก้ไขทางพากย์บาลี สมเคราะห์ค้นที่มาที่ใช้แห่งคำนั้น ๆ เพื่อนำมาใช้ให้ชอบด้วยความนิยมแห่งภาษา. พระพินิจวรรณการ (แสง สาลิตุล เปรียญ) ช่วยทักท้วงคำแปลบางคำบางความบางบท ซึ่งข้าพเจ้าคิดไม่ทันเมื่อแก้ตามแล้วทำให้ความดีขึ้น. นายวงศ์ บุณยะกาญจน เปรียญ ช่วยคัดร่างให้เป็นต้นฉะบับเรียบร้อยดีมาก. จนชั้นที่สุด นายกิม หงศ์ลดารมภ์ เปรียญ ช่วยจัดการเรื่องปรู๊ฟให้เรียบร้อยเป็นการสะดวกแก่ข้าพเจ้า ซึ่งหากไม่ใช่เปรียญด้วยกันแล้วพูดเข้าใจกันยากเต็มที. รวมความว่า ถ้าหนังสือเรื่องนี้จะสำเร็จประโยชน์แก่ท่านผู้พบอ่านได้บ้าง ก็เพราะคุณูปการที่ประกอบกันหลายความคิดหลายมือ ด้วยประการฉะนี้.

ผู้แปลรัตนาวลีเป็นภาษาอังกฤษนั้น คือนักปราชญ์อิตาลีชื่อ คูเสปเป ตุจจิ (Giuseppe Tucci) เล่าเรื่องว่า รัตนาวลีของพระนาคารชุน เป็นที่รู้จักกันดี เพราะพระอาจารย์อ้างถึงเนือง ๆ ในคัมภีร์ฝ่ายมหายานของอินเดียและทิเบต, แต่จะมีต้นฉะบับอยู่ที่

ไหนไม่ปรากฏมานานแล้ว, พึ่งมาทราบว่าที่เมืองเนปาลซึ่งมีหนังสือคัมภีร์อินเดียดี ๆ หลายอย่าง มีคัมภีร์ใบลานรวบรวมรัตนาวลีไว้ด้วย เป็นของสำคัญที่จะละเลยเสียไม่ได้. พระนาคารชุนเป็นผู้มีความคิดลึกซึ้งที่สุดผู้หนึ่ง ในบรรดาปรัชญาเมธีอินเดีย. ข้อความใด ๆ ที่ท่านรจนาไว้ ควรใส่ใจอย่างยิ่ง. ความคิดอ่านของท่านมิใช่เพียงซึมทราบไปในอภิธรรมของมหายาน, แต่ยังซึมทราบตลอดไปถึงคัมภีร์ฝ่ายตันตระด้วย. เพราะฉะนั้บใบลานรัตนาวลีนี้เป็นเพียงเศษเหลือ มีข้อความที่ขาดตกหลายแห่ง ผู้แปลเป็นภาษาอังกฤษ จึงได้อาศัยคำแปลรัตนาวลีคัมภีร์ภาษาถิเบต ช่วยซ่อมข้อความที่บกพร่องนั้น. หนังสือนี้ ที่จริงเป็นบทมาติกา เขียนเป็นทำนองเลขะ (จดหมาย). ยังมีตัวอย่างหนังสือประเภทนี้ ที่พระนาคารชุนและผู้อื่น ๆ แต่ง แต่เรียกชื่อรัตนาวลีว่าราชปริกถา คือคำทูลพระเจ้าแผ่นดิน. พระเจ้าแผ่นดินนั้นจะเป็นองค์ไหนไม่กล่าวไว้ในคัมภีร์, แต่ได้ทราบจากอรรถกถาจารย์ชื่ออชิตมิตร ว่าเป็นองค์เดียวกับที่ได้รับศิษยเลขะ (จดหมายเพื่อศิษย์) คือ bDe spyod; คำถิเบตนี้จะแปลจาก ศาตวาหน คือผู้อุปถัมภ์ของพระนาคารชุน ได้หรือไม่ยังเป็นปัญหา.

อนึ่ง บทคาถาเท่าที่นำมาแปลสู่กันฟังนี้ ในจดหมายเหตุนั้นว่าเป็นเพียงอัธยายแรกของรัตนาวลี ยังมีอีกต่อไปจะลงพิมพ์ในฉะบับข้างหน้า แต่เป็นหนังสือพิมพ์ที่ออกสามเดือนต่อครั้ง

กว่าจะจบเรื่องรัตนาวลีเห็นจะนาน. บางแห่งข้าพเจ้าได้แปลคำบันทึกอธิบายของท่านตุจจิที่น่ารู้ไว้ด้วย บางแห่งเป็นของข้าพเจ้าเอง ซึ่งโดยมากได้คำอธิบายของท่านพราหมณ์และท่านสวามีที่กล่าวนามมาแล้วนั้นเป็นหลัก.

พระสารประเสริฐ

พากย์บาลีที่แปลงจากสังสกฤตในรัตนาวลีนี้ ข้าพเจ้ามีเวลาตรวจให้ได้หนเดียว เห็นว่าใช้ได้แล้ว ฯ

สมเดจพระพุทธโฆษาจารย

คำของท่านพราหมณ์ ป.ส.ศาสตรี
แถลงประวัติพระนาคารชุน

ประวัติพระนาคารชุน ผู้รจนาเรื่องรัตนาวลีนี้ มีกล่าวในหนังสือต่าง ๆ หลายฉะบับด้วยกัน เช่น "ลัทธิของเพื่อน" ของ "เสฐียรโกเศศ และ นาคะประทีป" กับหนังสือเรื่องคัมภีร์ฝ่ายพระพุทธศาสนาในภาษาสังสกฤตของนาย ยี. เก. นริมัน (Literary History of Sanskrit Buddhism by G. K. Nariman, Bombay, 1920) เป็นต้น ย่อความได้ดังต่อไปนี้:—

เรื่องพระนาคารชุน ตามที่ได้เล่าลือกันมา พึงเป็นนิยายมากกว่าประวัติ เพราะกล่าวไปในทางปาฏิหาริย์มากมาย. ในหนังสือประวัติที่อาจารย์กุมารชีพได้แปลออกไว้เป็นภาษาจีน เมื่อ พ.ศ. ๙๔๘ ว่า พระนาคารชุนเกิดในตระกูลพราหมณ์ในภาคใต้ประเทศอินเดีย เล่าเรียนไตรเพทกับตำราวิชาทั้งหลายจบสิ้น ได้เป็นผู้ชำนาญทางอาถรรพศาสตร์อย่างลือชื่อ. ยังมีหนังสือภาษาสังสกฤตว่าด้วยเรื่องอาถรรพ์ แพร่หลายอยู่ในประเทศอินเดียจนทุกวันนี้ เรียกกันว่า "นาคารฺชุน กกฺษปุฏมฺ" เชื่อกันว่าพระนาคารชุนเป็นผู้แต่ง. ครั้งหนึ่ง พระนาคารชุนสำแดงปาฏิหาริย์พาเพื่อนสามคนเข้าไปในพระราชวัง ไปก่อกรรมทำ

มิดีมิร้ายต่อสนมฝ่ายใน เลยถูกจับ. เพื่อนทั้งสามต้องประหารชีวิต; แต่ตัวพระนาคารชุนหลุดไปได้ เพราะท่านได้ปฏิญาณไว้ว่าจะบวช. เมื่อบวชแล้วก็ได้เรียนพระไตรปิฎกพร้อมทั้งอรรถแลพยัญชนะจบภายในเวลา ๙๐ วัน! แล้วก็ไม่อิ่มใจ จึงแสวงหาคัมภีร์อื่นต่อไปอีก ไปได้รับมหายานสูตรคัมภีร์หนึ่ง มาจากฤษีที่เขาหิมพาน นาคราชช่วยเหลือให้ได้อรรถกถาแห่งสูตรนั้น. อาจารย์กุมารชีพว่า พระนาคารชุนกระทำศาสนกิจอยู่กว่า ๓๐๐ ปี และทางทิเบตกล่าวกันว่า พระนาคารชุนมีอายุถึง ๖๐๐ ปีจึงเข้าสู่นิรพาณ.

พระนาคารชุนดำรงชีวิตอยู่ในสมัยไหนแน่นั้นสันนิษฐานกันต่าง ๆ: หลวงจีนเหี้ยนจังว่าดำรงอยู่เมื่อ พ.ศ. ๔๐๐. ผู้แต่งหนังสือลัทธิของเพื่อนเห็นว่าราว พ.ศ. ๗๐๐. ดร. วินัยโตษ ภัฏฏาจารย์ ผู้จัดพิมพ์หนังสือ "ตตฺตฺวสมฺคฺรห" (Baroda,1926) ว่าเมื่อ พ.ศ. ๗๒๔. และนาย ยี. เก. นริมัน (ที่ได้กล่าวชื่อมาแล้ว) ว่าอยู่ระวาง พ.ศ. ๖๐๔–๗๐๓.

นอกจากรัตนาวลี ยังมีหนังสืออื่นที่นับว่าเป็นความรจนาของพระนาคารชุนอีก คือ–

๑ "ธรฺมสมฺคฺรห" เป็นหนังสืออภิธานศัพท์ฉะเพาะในศาสนา.

๒ "สุหฤลฺเลข" แต่งเป็นจดหมายทูลพระเจ้าแผ่นดินองค์หนึ่งแบบเดียวกันกับรัตนาวลี; ฝ่ายจีนว่าพระเจ้าแผ่นดินองค์นี้คือ

พระเจ้าศาตวาหน, ฝ่ายถิเบตว่าพระเจ้าอุทยน (อุเทน). หนังสือนี้มีโศลกรวม๑๒๓ บท ว่าด้วยข้อความอันเป็นหลักแห่งพระพุทธศาสนาต้องกับข้อความในพระบาลีด้วย. ต้นฉะบับภาษาสังสกฤตศูนย์หายเสียแล้ว เหลือแต่คำแปลถิเบตซึ่ง เวนซัล (Wenzal) ได้แปลออกเป็นภาษาอังกฤษ พิมพ์ลงไว้ใน J.P.T.S. ฉะบับประจำ ค.ศ.๑๘๘๖.

๓ คัมภีร์พระไตรปิฎกในภาษาจีนรวม ๒๔ คัมภีร์.

เท่าที่กล่าวชื่อมานี้เป็นของพระนาคารชุนรจนาจริงหรือไม่นั้น นักปราชญ์ไม่รับรองหรือปฏิเสธอย่างไร.

๔ "ศตสหสฺริกา ปฺรชฺญาปารมิตา" บัณฑิต ตารานาถ ผู้แต่งพงศาวดารประเทศถิเบต (ฉะบับภาษาถิเบต) ว่าเป็นความรจนาของพระนาคารชุน. แต่นาย ยี.เก.นริมัน พิจารณาเห็นว่าเป็นหนังสือรุ่นใหม่ ไม่ใช่ของพระนาคารชุน. เว้นแต่ข้อความในหนังสือศตสหสฺริกา ปฺรชฺญาปารมิตา นั้น เป็นไปตามแนวมติของพระนาคารชุน.

๕ "มธฺยมกการิกา" นี่เป็นหนังสือสำคัญที่สุดที่พระนาคารชุนได้รจนาไว้ เพราะเป็นตำรับสำคัญของอนุนิกายในพระพุทธศาสนารายหนึ่ง ชื่อว่ามัธยมักนิกาย ซึ่งได้รับกำเนิดจากพระนาคารชุนเอง, และเป็นหนังสือที่ทำให้ชาวพุทธศาสนิกทางประเทศอินเดียภาคเหนือนิยมพระนาคารชุน เกือบว่าเป็นพระพุทธเจ้า

องค์หนึ่ง ถึงกับยกภาษิตของพระนาคารชุนว่าคู่เคียงกับพระพุทธภาษิตทีเดียว. หนังสือมัธยมักการิกานี้ได้พิมพ์ขึ้นแล้ว พร้อมด้วยคำอธิบายของอาจารย์จันทรกีรติ ที่ประเทศรัซเซีย เมื่อ ค.ศ. ๑๙๑๓ มีฉะบับอยู่ในหอพระสมุดวชิราวุธ.

คำของท่านสวามี สัตยานันทบุรี
แถลงลัทธิ

โอม ! รัตนาวลีของพระนาคารชุน เป็นคัมภีร์ฝ่ายอาจารย-วาทหรือมหายาน มาธยมิกนิกาย. มาธยมิกนิกายถือศูนยวาทเป็นหลัก. ฉะนั้น ในการหาความเข้าใจในรัตนาวลี เราจำเป็นจะต้องมีความรู้ในศูนยวาทเป็นต้นทุนเสียก่อน, มิฉะนั้นแล้ว การแปลความประสงค์ดั่งที่พระอาจารย์นาคารชุนหมายถึงอยู่ นับว่าเป็นสิ่งที่ยากเย็นมิใช่น้อย. ทั้งนี้ก็เพราะเหตุที่รัตนาวลีอัดใจความในลัทธิสั้นที่สุดคล้ายเป็นเพียงมาติกาในลัทธิศูนยวาท. อย่างไรก็ตาม ศูนยวาทเป็นลัทธิอันแทรกแซงออกมาจากลัทธิเดิมคือขณิกวาท. ขณิกวาทนับว่าเป็นมูลฐานแห่งบรรดาลัทธิเท่าที่เกิดมีขึ้นในพุทธ-ปรัชญาตราบเท่าทุกวันนี้. ถ้าจะกล่าวตามรูปศัพท์ ขณิกวาท ก็คือลัทธิที่ว่า สรรพสิ่งทั้งหลายตั้งอยู่ในขณะชั่วคราว, หรืออาจกล่าวอีกนัยหนึ่งได้ว่า สรรพสิ่งทั้งหลายย่อมเปลี่ยนแปลงไปทุก ๆ ขณะ โดยไม่มีความมั่นคงเที่ยงแท้แม้แต่น้อยหนึ่งเลย.

จะกล่าวให้มีความหมายกระชับยิ่งขึ้นอีก : เรายินยอมกันโดยทั่วไปว่า สรรพสิ่งทั้งหลายย่อมเป็นสิ่งที่มีอยู่. เพราะเราเห็น เรารู้สึก เราเสวยอยู่ เป็นต้น. สิ่งที่มีอยู่ก็คือ "สัต"[1] นั้นเอง; ฉะนั้น

---

๑ อัส ธาตุ (มี) อนุตปัจจัย

สรรพสิ่งทั้งหลายย่อมหมายถึงสัต. ในที่นี้มีปัญหามีอยู่ว่า อันสรรพสิ่งทั้งหลายซึ่งนับว่าเป็นสัต หมายความว่าอะไรเล่า? หรืออีกนัยหนึ่ง ที่เราเรียกกันว่า "สรรพสิ่งทั้งหลาย" เราถือเอามาตรฐานอะไร? ปัญหานี้จะพิจารณาต่อไป.

การที่เราดำรงอยู่ในโลกได้ ก็โดยอาศัยความหมายหรืออัตถะ. ถ้าหากโลกนี้ขาดอัตถะเสียแล้ว, โลกนี้ก็กลายเป็นสิ่งที่ไร้ประโยชน์สำหรับเรา. เราใช้โต๊ะ, เราใช้เก้าอี้, เราใช้หนังสือ, ก็โดยเนื่องจากสิ่งเหล่านี้ มีอัตถะหรือความหมายสำหรับเรา. ม้าไม่สามารถที่จะหาอัตถะในหนังสือได้, หนังสือจึงเป็นสิ่งที่ไร้ประโยชน์สำหรับม้า. จึงเห็นได้ว่า อัตถะเป็นเข็มทิศในความเป็นไปทุกๆอย่างของเรา. อาศัยหลักฐานดังนี้ จึงกล่าวได้ว่า สรรพสิ่งทั้งหลายก็จะต้องมีอัตถะบางอย่างสำหรับเรา ซึ่งเราถือเอาเป็นมาตรฐานในการพิจารณาถึงสรรพสิ่งทั้งหลายนั้น. ฉะนั้นปัญหาจึงมีอีกสายหนึ่งว่า อัตถะซึ่งบ่งถึงสรรพสิ่งทั้งหลายนั้นคืออะไรเล่า?

ถ้าจะพินิจพิเคราะห์ตามแนวโดยทั่วไปแล้ว, จะเห็นได้ว่าอัตถะแยกออกเป็นสองสาย: สายหนึ่งได้แก่การณะ และอีกสายหนึ่งได้แก่การิยะ. กล่าวคือ บรรดาสิ่งซึ่งเราใช้กันอยู่ หรืออาศัยอยู่ ปรากฏแก่เราในฐานเป็นการณะ หรือมิฉะนั้นเป็นการิยะ (เทียบคาถา ๔๗). เช่นเราต้องการเก้าอี้ตัวหนึ่ง เราจึงอาศัย ไม้,